

УДК 330.101+378.147

Нові уявлення про рушійні сили економічного розвитку і вимоги до компетентностей майбутніх фахівців

Коваленко М.А.

доктор економічних наук, професор,
Херсонський національний технічний університет

Швороб Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський національний технічний університет

У статті вказується на найбільш характерні риси інформаційного суспільства і особливості майбутньої економіки. Показано роль інтелектуального капіталу як джерела зростання багатства та чинники впливу процесу глобалізації економічних відносин на умови діяльності суб'єктів господарювання. Наведено обґрунтування ролі і місця людського, інтелектуального капіталу у кругообігу капіталу підприємства в умовах розширеного відтворення. Наголошено на тому, що зміни у сучасних уявленнях теоретичних основ економіки і практики їх реалізації актуалізують проблему підготовки кадрів, підвищення їх компетентностей відповідно до вимог майбутньої економіки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобалізація, економіка знань, інтелектуальний капітал, людський капітал, компетентність фахівців.

Коваленко М.А., Швороб Г.М. НОВЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О ДВИЖУЩИХ СИЛАХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ТРЕБОВАНИЯ К КОМПЕТЕНЦИЯМ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье указывается на наиболее характерные черты информационного общества и особенности будущей экономики. Показаны роль интеллектуального капитала как источника роста богатства и факторы влияния глобализации экономических отношений на условия деятельности субъектов хозяйствования. Приведено обоснование роли и места человеческого, интеллектуального капитала в кругообращении капитала предприятия в условиях расширенного воспроизводства. Подчеркнуто, что изменения в современных представлениях теоретических основ экономики и практика их реализации актуализируют проблему подготовки кадров, повышения их компетентностей в соответствии с требованиями будущей экономики.

Ключевые слова: информационное общество, глобализация, экономика знаний, интеллектуальный капитал, человеческий капитал, компетентность специалистов.

Kovalenko M.A., Shvorb G.M. NEW IDEAS OF THE DRIVING FORCES OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE COMPETENCY REQUIREMENTS OF THE FUTURE PROFESSIONALS

The article states that the most characteristic features that define the tomorrows economics, is the computerization of society, globalization of economic relations, the increasing role of the human capital at the industry. The role of intellectual capital as a source of wealth growth and the factors of influence on the globalization of economic relations on the operating conditions of economic entities are shown. The argument of a role and a place of human, intellectual capital in a circulation of the capital of the enterprise under the conditions of the expanded reproduction are stressed. It is emphasized that the changes in modern concepts of the theoretical foundations of the economy and the practice of their realization actualize the problem of professional trainings, increasing their competencies in accordance with the requirements of the future economy.

Keywords: information society, globalization, knowledge economy, intellectual capital, human capital, competence of specialists.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна економіка характеризується процесами, перебіг яких вимагає уваги дослідників не тільки з погляду кінцевих результатів свого розвитку, впливу на майбутнє економіки, але й, що не менш важливо, особливо для освітньої сфери, з погляду своєчасної підготовки фахівців, які володітимуть осо-

бливостями майбутніх економічних процесів і методами управління ними. На наш погляд, до таких найбільш характерних особливостей, що визначають майбутню економіку, відносяться:

- інформатизація суспільства;
- глобалізація економічних відносин;
- зростання ролі людського капіталу на виробництві.

Суспільство знаходиться на шляху до нового рівня свого розвитку, досягнення якого дасть змогу і називати його по-новому – інформаційним. Воно вже зараз виявляється, зокрема, у таких особливостях, як:

- накопичення і рух великої кількості інформації;
- зростання уваги щодо здійснення наукових досліджень;
- велика важливість надання саме вищої освіти і потреба у неперервній освіті населення тощо.

Феномен глобалізації економіки став у наш час чи не найбільш характерною ознакою нових економічних відносин. Нові форми їх транснаціоналізації дають змогу корпоративному капіталу проникати у найвіддаленіші куточки світу і змушують місцевих суб'єктів господарювання, країни загалом грати за новими правилами, які враховують інтереси перш за все розробників цих правил. У зв'язку з цим все актуальнішим стає питання пошуку нових моделей управління корпоративним бізнесом, національною економікою і світовим господарством загалом.

Ще однією характерною особливістю сучасної і майбутньої економіки є підвищення ролі людського капіталу. Сьогодні вік став головним джерелом зростання багатства, прибутків. Це підтверджує досвід перш за все високотехнологічних компаній. Загальновизнана роль людського капіталу вимагає теоретичного та практичного переосмислення сутності капіталу, його структури, уточнення місця людського капіталу й визначення відповідних інструментів використання нових економічних уявлень у процесі розширеного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям сучасної вітчизняної економіки, дослідженню майбутніх шляхів її розвитку присвячено публікації багатьох економістів-дослідників. Зокрема, відомі праці вітчизняних науковців О. Білоуса [1], В. Геєця [2], В. Семиноженка [3], А. Чухна [4]. Більшість дослідників єдині в думці про те, що майбутня економіка буде базуватися на ліберальних принципах, зокрема відкритості, прозорості. Наголошується на необхідності моделі відносин, за якою має забезпечуватися більш справедливий розподіл багатства, прибутку, зокрема від транснаціонального продукту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Зрозуміло, що майбутнє економіки досліджено недостатньо глибоко. Велика кількість надрукованих публікацій поки що не

може охопити всі сфери, напрями, теоретичні і практичні проблеми її становлення і розвитку. Зокрема, недостатньо висвітлені питання структурних змін в економіці, феномен швидкого зростання сфери послуг. Недостатньо, на наш погляд, приділяється уваги питанням розвитку економіки з урахуванням економічних детермінант. Загальновизнана особлива роль людського фактору на виробництві потребує й більш чіткого визначення, особливо з практичної точки зору, питань мотивації і стимулів найманого працівника до творчої, високопродуктивної праці.

Невирішеність багатьох теоретичних і практичних питань економіки майбутнього не знижує значення підготовки фахівців до роботи в нових умовах господарювання. Ці питання є актуальними для майбутніх фахівців з фінансів, які зараз проходять студії у навчальних аудиторіях і лабораторіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація економічних відносин, на наше переконання, – це об'єктивний процес, зумовлений закономірностями розвитку світової економіки, а також чергова фаза цього розвитку. Притаманна йому лібералізація відносин супроводжується низкою нових умов діяльності суб'єктів господарювання на міжнародних і регіональних ринках, серед яких називають [5, с. 8–22]:

- удосконалення системи міжнародних комунікацій та зв'язків;
- звуження сфери державного регулювання економіки;
- зміну зовнішніх і внутрішніх умов діяльності господарюючих суб'єктів на світових і національних ринках;
- посилення конкуренції на світових товарних і фінансових ринках.

Основною ознакою глобалізації ринків стала абсолютна свобода переміщення капіталів, ресурсів з внутрішнього на світовий ринок і в зворотному напрямку. Це зумовлює процеси стандартизації та уніфікації макроекономічної, національних політик, які зачіпають практично всі сфери суспільного розвитку, включаючи культуру.

Економіка України є невід'ємною частиною світової економічної системи, процеси глобалізації безпосередньо впливають й на її розвиток. Тому всі ринкові перетворення в Україні повинні реалізовуватись з урахуванням особливостей процесів глобалізації, їх конкретних ознак, факторів, тенденцій розвитку. Завдання полягає в тому, щоб вітчизняні суб'єкти господарювання були готові

використати у своїх інтересах всі позитивні, сприятливі умови, притаманні процесу глобалізації, новому стану транснаціоналізації світогосподарських зв'язків і змогли протидіяти негативним явищам, які теж притаманні цьому процесу.

Зокрема, особливої уваги, знань закономірностей, форм глобалізації і методів діяльності її суб'єктів потребують проблеми запобігання негативним сторонам цього етапу транснаціоналізації економіки. На наш погляд, нерегульовані національними державами, світовим співтовариством сучасні процеси глобалізації можуть згодом перетворитися, як висловлюються деякі економісти і політики, на кошмар для національних економік, для умов діяльності суб'єктів господарювання. До вирішення цих проблем повинні бути фахово готові менеджери-економісти на макро- і макрорівнях економіки.

На загрози, які несуть в собі процеси глобалізації для національних економік, корпоративних підприємств вказують у своїх публікаціях О. Іванець, І. Шепелєв [6, с. 15] та інші автори. Більшість дослідників такими називає:

- вплив глобалізованих ринків на політичні та економічні події в країнах світу;
- неоднозначність впливу глобальних фінансових інститутів на національні фінансові ринки;
- можливість нецільового використання фінансових інструментів з боку глобалізованих учасників;
- можливість несправедливого розподілу, використання отриманих глобалізованими учасниками доходів і пов'язаних з цим проблем експлуатації матеріальних, людських ресурсів країн розміщення;
- бурхливе зростання фіктивного капіталу, що трансформує світову економіку в квазіекономіку фінансових технологій [6, с. 16–17].

Основні чинники глобалізації, зокрема фінансових ринків, і тенденції їх подальшого розвитку досліджувалися Р. Морозовим у монографії [7, с. 8–12]. На наш погляд, особливу увагу слід звернути на висновок дослідника, що у сучасних умовах господарювання фінансова робота набуває нового змісту, що зумовлено зміною відносин власності, становленням різних організаційно-правових форм, а також активізацією зовнішньоекономічних відносин, що все це сприяло суттєвому підвищенню вимог до професійної компетентності фінансистів [7, с. 11]. Погоджуючись з цими висновками, можна сказати, що перелік причин, які не тільки сприяють більш високій компетенції

фахівців, але й вимагають її, потребує свого розширення. При цьому слід наголосити на тому, що нові умови господарювання, динаміки економічних відносин потребують не стільки одномоментних високих знань фінансів на час закінчення вищої школи, але й, що не менш важливо, здатності до оволодіння новими знаннями, набуття нових компетентностей, необхідних у майбутній діяльності. У фахівця повинна бути сформована здатність до навчання, опановування все нових і нових знань, обсяги яких подвоюються уже не протягом століть або десятиліть, але й впродовж декількох років. Це є особливо характерним для фінансових ринків. Обізнаність у сучасних відносинах у фінансовій сфері повинна трансформуватись у нові навички, уміння фахівця, що й стане критерієм його відповідності завтрашнім майбутнім вимогам економіки.

Інноваційний напрям розвитку економіки пов'язаний із зміною місця і ролі людського капіталу на виробництві. Інформатизація й процес інтелектуалізації праці вимагають розуміння нових підходів до управління працівниками підприємства. Ці підходи мають враховувати нові, характерні для сучасної економіки мотиви діяльності людей, а саме участь в управлінні виробництвом, бажання оновлювати продукцію і технології, удосконалювати методи роботи, реалізувати власний творчий потенціал і самовдосконалюватися. Процеси інформатизації економіки й інтелектуалізації праці стають важливими чинниками зрушень у кадрових структурах, зумовлюють необхідність формування інтелектуальної еліти підприємства, а отже, і принципових змін у системі управління підприємством [7, с. 20].

В основі системи характеристик сучасного працівника лежать знання – фундаментальний показник якості інтелектуального капіталу. Загальноновизнаною стала думка про те, що сьогодні тільки через знання можна створити і розвивати економіку, здатну бути конкурентоспроможною і забезпечувати сучасний рівень життя населення. Це стосується економіки всіх рівнів – підприємств, галузей, регіонів, країн.

Слід відзначити, ми віддаємо перевагу поняттю економіки знань для означення як об'єктивно зумовленого етапу розвитку економіки, а не її самостійному виду, а тим більше соціально-економічній формації.

В умовах економіки знань формується суспільство нового типу. В його основі знаходиться людина, її власний інтелектуальний капітал, під яким зазвичай розуміють:

– накопиченні корисні знання, інтелектуальний матеріал, який сформований, закріплений за підприємством і використовується для виробництва ціннішого майна; розум стає майном, коли під впливом сили мозку створюється щось корисне, що має певну форму (перелік відомостей, база даних, опис процесу тощо);

– знання, інформацію, досвід, організаційні можливості, інформаційні канали, які можна використовувати, щоб створювати багатство; це знання, які можуть бути конвертовані у вартість, іншими словами, це сума всього того, що знають і чим володіють працівники, а також того, що формує конкурентоспроможність підприємства;

– економічну цінність двох категорій невідчутного майна підприємства, а саме організаційного (структурного) капіталу і людського капіталу; до структурного капіталу відносяться власні системи програмного забезпечення, організація дистрибуційно-мережевої роботи, канали збуту і постачання; до людського капіталу відносяться людські ресурси всередині підприємства (ресурси персоналу), а також зовнішні людські ресурси підприємства (ресурси покупців і постачальників);

– капітал, створений людським та/або машинним штучним інтелектом а також представлений інтелектуальними ресурсами [8, с. 19].

У загальному розумінні економічна теорія визначає людський капітал як освіту, професійні знання, інтелектуальний потенціал, накопичення виробничого досвіду, що застосовується в економічній діяльності. Поряд із структурним і споживчим (в інших визначеннях – організаційним і клієнтським) капіталом це важлива складова інтелектуального капіталу підприємства. Інтелектуальний капітал в умовах економіки знань виходить на позицію основного чинника виробництва, формування доданої вартості і прибутку підприємства [9, с. 108].

Теоретичні засади формування і використання інтелектуального капіталу підприємства, зокрема людського капіталу, дослідження кругообігу капіталу підприємства в умовах розширеного відтворення проведено у дослідженні [10, с. 79–89]. Сучасне розуміння ролі людського фактору виробництва, сутності поняття інтелектуального капіталу дало змогу авторам уточнити модель кругообігу капіталу підприємства і визначити в ньому місце інтелектуального капіталу. Запропонована модель [10, с. 81] дає можливість менеджерам підприємства сформулювати систему

управління розвитком сукупного інтелектуального капіталу підприємства як інструмента забезпечення інноваційного розвитку, отримання високих прибутків, забезпечення стабільної діяльності і конкурентоспроможності підприємства. Зазвичай така система носить назву системи управління трудовою, творчою активністю працівників підприємства.

Зростання ролі людського фактору виробництва, становлення інтелектуального капіталу як основного джерела доданої вартості, прибутку підприємств вимагає удосконалення системи управління робочою силою працівниками підприємства.

Ми вважаємо, що сьогодні економістам-дослідникам вже не потрібні докази, що у сучасній економіці відбуваються процеси у заміні капіталу у традиційному розумінні на знання як найважливіший засіб економіки. Ті дослідники, що продовжують перейматися вірними для свого часу, а сьогодні вже застарілими теоретичними конструкціями економіки, уявленнями про їх рушійні сили, джерела зростання, ризикують відстати від практики. Безнадійно відсталими у своїх знаннях, набутих компетенціях будуть сьогоднішні і завтрашні випускники, якщо сучасна вища школа не зможе допомогти їм досягнути, глибоко зрозуміти ці принципи глибокі зміни у економіці, а також якщо вони не будуть глибоко впевнені, що основа економіки знань – це освіта, що у сучасному світі рушійна сила економіки – конкуренція – дедалі більше зводиться до конкуренції знань. Успіху у своєму розвитку досягнуть ті країни, які володіють кращим людським капіталом, високоосвіченим і творчим персоналом на підприємствах і в наукових лабораторіях.

Як би узагальнюючи наведено, В. Геєць пропонує таке визначення економіки знань: це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання. Застосування таких знань разом із природними ресурсами, капіталом і працею роблять домінуючим фактором процеси їх накопичення й використання, в результаті чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки. В економіці знань визначальним є інтелектуальний потенціал підприємства, на який вона спирається і який є сукупністю повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, накопичених у свідомості людей та матеріалізованих у технічних способах виробництва [2, с. 6].

Загальновизнаним стало визначення інтелектуального капіталу як суми трьох його складових: людського, споживчого і струк-

турного. Тобто він має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву, що визначає й складний механізм його функціонування. Поглиблений аналіз кругообігу всіх форм капіталу у взаємозв'язку з теорією інноваційного розвитку проведено у роботі [4, с. 79–89].

У своїх дослідженнях [7, с. 15] ми вже порушували питання інновацій на основі знань як сутності економіки знань, необхідності фахівцям з фінансів оволодіти методами управління інтелектуальним капіталом з огляду на його сутність і роль у відтворювальних процесах економіки.

Проте, не повторюючись, вважаємо необхідним тут більш глибоко розглянути питання щодо визначення та оцінки джерел прибутків у інноваційній економіці. Адже саме це питання є пріоритетним для фінансистів та й економістів загалом.

Наголосимо на тому, що наші власні дослідження базуються на висновках багатьох інших дослідників, що провідним засобом отримання прибутку і надприбутку, вирішальним чинником конкурентоспроможності підприємства є постійне кредитування знань і нагромадження їх компоненти у складі будь-якого товару. Основоположними для розуміння повного механізму формування прибутків і надприбутків можуть бути публікації В. Россохи [11, с. 71–74].

Авторам економічних досліджень бачиться, що економічний зміст, згідно з яким розрізняють поняття прибавленої і доданої вартостей, полягає в тому, що друге утворюється не за рахунок експлуатації найманих працівників, а за рахунок організаційно-управлінських (часом творчих) зусиль підприємців (менеджерів-управлінців), які суміщають у єдиному виробничому процесі всі фактори і ресурси виробництва: матеріальні, трудові, фінансові, тим самим створюючи товар з відповідними споживчими якостями. Їх економічні інтереси стимулює конкуренція. На цьому базується також теорія інноваційного розвитку. Загалом погоджуючись з таким твердженням, слід застерегти, що не тільки організаційно-управлінські зусилля підприємств, але й творча, інноваційна активність найманих працівників є важливими факторами інноваційного розвитку підприємства і створення доданої вартості [10, с. 81]. А головним є те, що сучасні уявлення людського фактора виробництва безпосередньо пов'язуються не тільки з трудовою, але й з творчою активністю всіх працівників, яка й є основним джерелом інновацій, забез-

печує інноваційний розвиток підприємства, а отже, і додаткові його прибутки.

Людський капітал є складовою частиною інтелектуального капіталу підприємства [10, с. 80–82].

Продуктивні якості і характеристики працівника визнані особливою формою капіталу. У працях багатьох дослідників людський капітал пропонується розглядати як сукупність професійних знань, умінь, навичок, одержаних у процесі навчання і підвищення кваліфікації, які можуть використовуватися протягом певного часу для виробництва товарів і послуг та одержання доходу. Людський капітал, втілений у людині, і не може продаватися, передаватися або залишатися у спадок, в чому і полягає його основна відмінність від фізичного капіталу.

Таким чином, сучасна економічна думка дійшла майже одностайного висновку, що у виробництві матеріальних благ, послуг беруть участь дві основні й автономні форми капіталу, а саме фізичний капітал і людський капітал.

На вартість виробленого продукту впливає позитивно чи негативно і невиробничий фактор – ринковий капітал. Сформований під дією виробничих і невиробничих факторів продукт перетворюється (реалізується) на грошовий капітал, який перевищує вартість початкового інвестованого грошового капіталу. Різниця між ними і є прибутком підприємця.

Вартість робочої сили є складовою вартості товару, а отже, і прибутку, отриманого у процесі виробництва. З урахуванням цієї ролі у носіїв робочої сили є право на отримання частини прибутку від виробництва. Її розмір може визначатися від нуля (за умови повної компенсації витрат робочої сили у формі заробітної плати) до якогось певного значення, що визначається показниками професійних якостей носія робочої сили й ефективності його трудової діяльності. Право найманих працівників на частину отриманого підприємством прибутку з'являється також у разі їх участі у винахідництві, раціоналізації, інших формах удосконалення виробництва, участі в управлінні виробництвом (партисипативне управління).

Виплачувана найманим працівникам частина прибутку підприємства є економічною основою для розширеного відтворення робочої сили, власного інтелектуального капіталу, яке реалізуються його носіями у формі підвищення рівня знань, кваліфікації, запозичення передового досвіду.

Прибуток регулюється ринком не за принципом економічної доцільності, розумної

достатності для відтворення, зокрема розширеного. Сучасний розвиток ІТ-технологій, ринок високотехнологічних товарів вказують на новий феномен, на особливу роль і значення так званої інноваційної ренти – доходу з капіталу, майна або землі, що не потребує від отримувача підприємницької діяльності. Саме такий дохід закладається у вартості комп'ютера, мобільного телефону, інших високотехнологічних товарів, які характеризуються оновленням, якісними змінами та новизною товару, а саме товару, що в даний період часу не має замінників і здатний задовольняти високі потреби споживачів. За умови відсутності замінників, за монопольного становища на ринку у вартість такого товару може закладатися прибуток, що в декілька разів перевищує витрати підприємця на його виробництво. Тим самим здійснюється експлуатація товаровиробником – високотехнологічним підприємством – учасників ринку.

Сучасна глобалізація товарних ринків виступає інструментом експлуатації транснаціональними компаніями, виробниками високотехнологічної продукції міжнародних ринків, споживачів у різних кутках світу та їх груп, під якими також розуміємо регіони, цілі країни.

Зростання ринків послуг приводить до зміни структури економіки загалом. В інфраструктурний сектор, на ринки послуг перетікає капітал. Зростає чисельність, питома вага зайнятих у сфері послуг. Водночас високий рівень інформатизації, комп'ютеризації процесів на ринках, наприклад, фінансових послуг, вимагає відповідного високого рівня компетенцій зайнятого на них персоналу, більш широких і глибоких його знань.

Потребує відповідних, на нашу думку, змін і механізм управління людським, інтелектуальним капіталом на підприємствах, в установах і організаціях. У науковій вітчизняній літературі є низка пропозицій щодо організаційно-економічних механізмів управління капіталом підприємства у сучасних умовах (див., наприклад, [8]).

Проблема може розглядатися у широкому аспекті, і необхідно ставити питання про створення на усіх рівнях механізмів управління інтелектуальним капіталом, які відповідатимуть вимогам економіки знань. Зокрема, в освітній сфері це актуалізує проблему підвищення компетентностей випускників навчальних закладів і працівників, які проходять навчання у системі підготовки і перепідготовки кадрів.

Теоретичні основи управління інтелектуальним капіталом підприємства досліджено в

публікаціях І. Нагорної [10]. Політекономічний аналіз дав змогу автору не тільки з'ясувати роль і місце людини, її інтелектуального капіталу у процесі виробництва, формуванні прибутку підприємства, але й показати роль соціалізації економіки як однієї з умов, за яких інтелектуальний капітал підприємства може розвиватися і перетворюватися на визначальний чинник формування високих кінцевих фінансових результатів роботи підприємства. На таких теоретичних основах може будуватися і система управління інтелектуальним капіталом підприємства, метою якої є отримання прибутку як кінцевого фінансового результату.

Висновки з цього дослідження. Економіка України знаходиться на етапі входження у новий етап свого розвитку. Він визначатиметься об'єктивними процесами, пов'язаними перш за все з інформатизацією суспільства, глобалізацією економічних відносин, зростанням ролі людського чинника на виробництві.

Інформаційне суспільство засновується на знаннях, високих технологіях, а її носієм є людина. Людський чинник, сукупний інтелектуальний капітал підприємства в нових умовах перетворюються на основне джерело економічного зростання і багатства.

Зазначене дає змогу зробити висновок про особливу актуальність питань підготовки кадрів майбутньої економіки, здатних забезпечити накопичення і рух великої кількості інформації, продукувати нові знання, безперервно впродовж життя підвищувати рівень своєї освіти і, зрештою, володіти компетенціями і здатностями, яких вимагає нова вітчизняна економіка завтрашнього дня. Наголосимо на тому, що йдеться не про економіку віддаленого майбутнього, а, як показують сьогоднішні реалії розвинутих країн, про вітчизняну економіку найближчого періоду.

Перспективи розвитку економіки знань потребують й інтенсифікації її наукових досліджень. Зокрема, необхідними є подальші дослідження:

- інструментів формування справедливого розподілу і використання транснаціонального продукту;
- сутності і ролі сукупного інтелектуального капіталу підприємства;
- форм і методів стимулювання й організації використання творчої активності персоналу підприємства, його творчої еліти;
- шляхів підвищення професійних компетентностей випускників вищої школи, відповідних вимогам майбутньої економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Билоус О. Экономическая безопасность глобализма / О. Билоус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
2. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4–14.
3. Геєць В. Інноваційні перспективи України / В. Геєць, В. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 247 с.
4. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 150–160.
5. Формування доданої вартості транснаціонального продукту : [монографія] / [М. Коваленко, В. Лисюк, Н. Рогальська]. – Херсон : ХНТУ, 2010 – 285 с.
6. Іванець О. Загрози глобалізованої економіки / О. Іванець, І. Шепелєв // Проблеми фінансово-економічної безпеки підприємств, банків і регіонів : зб. статей студентів і молодих вчених. – Х. : Видавець Грінь Д.С., 2011. – С. 15–18.
7. Вища освіта, наука, виробництво: теорія і практика інтеграції у сфері фінансів : [колективна монографія] / за гол. ред. М. Коваленка. – Х. : ХНТУ 2015. – 172 с.
8. Кендюхов О. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)» / О. Кендюхов. – Донецьк, 2007. – 31 с.
9. Економіка знань і проблеми формування інтелектуального капіталу підприємства / [М. Коваленко, Г. Швороб, К. Швороб] // International Scientific Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions: Conference Proceedings. Part 1, September 28, 2016. – Kielce, Poland : Baltiya Publishing – С. 107–109.
10. Глобальні і регіональні аспекти фінансових процесів : [колективна монографія] / за ред. М. Коваленка. – Х. : «ПП Вишемирський В.С.», 2012. – 216 с.
11. Россоха В. Методика оцінювання потенціалу інновацій / В. Россоха // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 5 – С. 68–75.